

VILÁGÍTANI MINDENKINEK

Szöveg: **Farkas Anita**
Fotó: **Kováts Gábor**

1956-ban, tizenöt évesen egy szál aktatáskával indult neki a világnak Marton Bernát, hogy aztán amerikai fiatalok ezreinek tanítsa meg, milyen az igazi boldogság. A néhány éve újra Zircen élő ciszterci szerzetesnél derűsebb ember kevés akad a világon, olyan meg pláne, aki még nyolcvanévesen is egy újabb maratona készül.

HÍRESEN JÓ AZ EMLÉKEZŐTEHETSÉGE. MI AZ A PONT, AMEDDIG VISSZA TUD MENNI AZ IDŐBEN?

A világra jöttömről természetesen nincsenek emlékeim, de egy kicsit későbből rengeteg. Budapesten születtem, ahogy a négy testvérem is, én vagyok a legkisebb. A mostani Ménesi, akkor Nagyboldogasszony úton laktunk, a 8-as szám alatt, ahol az édesapánk, aki a Horthy-rendszerben még rendőrtiszthelyettesként dolgozott, volt a házmester. Erről az időszakról már vannak bevillanó képeim, például hogy egyéves korom körül nagyon beteg lettem; ezt később Magda nővérem is megerősítette. Az is pontosan megvan a fejemben, amikor a háború alatt légi-riadó volt, és a templomból ki kellett mennünk

a szentmise alatt, mert visítottak a szirénák. Nem sokkal később, három-négy éves korom körül elköltöztünk, azt hiszem, a Hamzsabégi út környékére. A konyhánk ablaka a vasútra nézett, és mindennap izgatottan vártam, hogy jöjjön az úgynevezett Muki vonat. Anyám ilyenkor odaültetett a párkányra, a mozdonyvezető pedig ahogy észrevett, nagyot füttyentett nekem.

IDILLI KÉPEK EGY KEVÉSBÉ IDILLI VILÁGBAN. HOGYAN ÉLTÉK MEG AZ OSTROMOT?

1944–45-ben a Csallóközbe menekültünk, mert a szüleim onnan származtak. Nekem ez is nagyon kedves időszak volt. Egy Nagy Gyula nevű úriember szállásolt el minket, az ő lakásának

„A gondviselés már az első lépéseimnél jelét adta annak, amit később olyan sokszor megtapasztaltam: rendületlenül velem van, őriz engem”

a biztonságából figyeltük előbb a székely, aztán a német katonák vonulását; néhányat közülük be is szállásoltak mellénk. Jó barátságba kerültem például egy Ferenci Sanyi nevű székellyel, aki remek puliszkát tudott készíteni, és emlékszem egy Csete bácsi nevű öreg bakára is, aki nagyon félt, nem akart meghalni. Egyszer csak a székelek eltűntek, és németek érkeztek a helyükre. Rendkívül kedvesek voltak velünk, azonkívül tiszták és rendszeretők: szabad idejükben a tojásgránátokat tisztogatták, majd szép sorban kitették őket az ablakpárkányra. Gyermeki életem csúcspontja pedig kétségkívül az volt, amikor az egyik katona, hogy székely vagy német, már nem tudom, hívott, hogy megtanítsa lőni. Hátra mentünk a pajtához, puskatussal lyukat vágott a hóba, maga elé állított, a fegyvert a csövével beledugta a mélyedésbe, és meghúzatta velem a ravaszt. Nagyot durrant, a hó meg az arcomba repült.

HOGYAN KEVEREDTEK AZTÁN VISSZA A FŐVÁROSBA?

Kalandsó úton; visszagondolva, ez előrevetítette a további bolyongásaimat. A legidősebb testvérünk, Mária udvarlója egy zászlós volt, aki azt mondta, hogy az lesz a legokosabb, ha családilag csatlakozunk a visszavonuló magyar–német hadsereghez, és Ausztrián keresztül Németországba megyünk. Felpakoltunk hát egy lovas kocsira, ami nekem megint roppant érdekes volt, mert egy kockacukros dobozon ültem, és amikor megéheztem, szépen eszegettem belőle. Menet közben egyszer letáboroztunk egy erdőben, éjjel megjöttek a bombázók, és bár minket vettek célba, a mellettünk levő kis erdőcskét sikerült elpusztítaniuk. Ezt a helyet később pontosan tudtam azonosítani, ez az erdőcske az alsó-ausztriai Zwettlben, éppen az egyik ciszterci kolostorunk mellett van. Amikor sok évvel később Rómában

együtt tanultam az onnan érkező fiatalokkal, és beszélgettünk erről, ők is pontosan emlékeztek a magyar menekültek csoportjára és a bombázásra.

ONNAN FORDULTAK VISSZA?

Igen. Budapesten aztán kiderült, hogy a lakásunkba nem tudunk visszamenni, mert vagy kibombázták, vagy elfoglalták mások. Így egy ideig Győrben, anyám testvérénél húztuk meg magunkat, majd egy nagybátyámnak köszönhetően előbb Nagytéténybe, majd Budafokra kerültünk. A Zerge utca 6.-ban, egy L alakú házsorban lakott négy család, mi egy konyhán és két szobán osztoztunk: az egyikben Laci bátyám aludt a feleségével, a másikban meg én a szüleimmel. A másik bátyám akkor már rég nem élt velünk, 1943-ban belépett a zirci ciszterciekhez, és a nővéreim is elköltöztek. Fürdőszobánk persze nem volt, lavórban tisztálkodtunk, és egy vécé akadt hátul a ház összes lakójára. Mégsem éreztem ezt szörnyűnek, mondhatni nagyon boldog gyerekként léteztem itt 1951-től a forradalom kitöréséig. A közeli állami iskolába jártam, és különösen szerettem. Az osztályfőnökünk és egyben az iskola igazgatóhelyettese, a szobrászként is ismert Munkácsy Károly, Budafok későbbi díszpolgára rengeteg dologra motivált minket. Mivel nagyon hitt az ép testben ép lélek igazságában, az ötös tanulókat, köztük engem is, ösztönözte a mozgásra, a sportra. A jó atlétaadottságaimnak köszönhetően így tagja lettem az iskolai tornacsapatnak, úsztam, futottam, síeltem, röplabdáztam. Ezenkívül az iskolai énekkarba és táncsoportba is jártam. Itt történt az az eset, amit azóta sem értek. Meghívták a csoportunkat Lengyelországba, majd a Szovjetunióba fellépni, de anyám féltés címén egyik útra sem engedett el. Ez annak fényében különösen furcsa, hogy alig két év múlva, az

Marton Bernát életéről két könyv is született. Az első, *Mezsgyekövek-határkövek* című művében az Amerikába való menekülés viszontagságait dolgozta fel, a második, *Visszapillantások* című a szerzetes életrajzi kötete

„Több okból futok. Azért, hogy egészséges maradjak. Hogy megismerjem és folyamatosan tágítsam a határait. Hogy tanárként példát mutassak a fiataloknak”

1956-os forradalom után maga küldött el egy ezeknél sokkal bizonytalanabb utazásra.

HOGY INDULT EZ A NAGY KALAND, AMELY VÉGÜL TÖBB SZEMPONTBÓL IS MEGVÁLTOZTATTA AZ ÉLETÉT? HISZEN HA NINCS A FORRADALOM, VALÓSZÍNŰLEG NEM SZÜLETIK MEG MARTON BERNÁT SZERZETES SEM.

Ez pontosan így van. A gimnáziumot a piaristáknál kezdtem, másodikos voltam, amikor kitört a forradalom. Hogy valami mozgolódás van, arról már korán értesültem. Október 23-án, kedden az utolsó óránk fizikalabor volt, a Mikszáth Kálmán téri iskola ablakából pedig el lehetett látni a rádióig, ahol egyre gyűlt a tömeg. Laci bátyám, aki részt vett a tüntetéseken, éjfél után érkezett haza, és megerősítette a harcok tényét. Másnap kíváncsiságból elindultam gyalog a belvárosba, de amikor megláttam a Kálvin téri vértócsákat meg a katonai teherszállítókkal eltorlaszolt tankokat a Szabadság hídnál, inamba szállt a bátorságom, és gyorsan visszafordultam. Jöttek a harcok, Budafokon is folyamatosan hallottuk a lövések hangját és az ágyúdörgést. Majd érkezett november 4-e, és minden fény kihuny. Az azt követő napokban már-már éhezünk, emlékszem, anyám valahonnan hallotta, hogy van kenyér a Kossuth Lajos utcában, oda leküldött sorban állni, miközben a MiG-15-ösök még akkor is lóttek ránk. Nem volt nehéz kitalálni, hogy cudar világ következik.

EZÉRT, MINT EGY NÉPMESÉBEN, ÚTNAK INDÍTOTÁK A LEGKISEBB GYEREKET, HOGY PRÓBÁLJON SZERENCSÉT INKÁBB A NAGYVILÁGBAN?

Inkább úgy fogalmaznék, hogy váratlanul felkínálkozott egy lehetőség. Laci bátyámék úgy határoztak, hogy kihasználva az aknáktól felszabadított osztrák határ adta lehetőségeket, Amerikába mennek, ahol a felesége pittsburghi

rokonai fogadták volna be őket. A két kisgyermekük belázasodott, nem mertek elindulni, így esett a választás végül rám, a tizenöt éves öcsikére. Anyám azzal a paranccsal indított útnak, hogy „fiam, eredj, és keresd fel a bátyádat”, aki akkor már jó ideje „amerikás” pap volt, azaz a magyarok alapította dallasi ciszterci közösségben élt. Az utasítás mellé anyám egy kis, tízcentis Szent Antal-porcelánszobrocskát is a kezembe nyomott, azóta is mindig a zsebemben tartom. Amikor már erősen megviselődött, évtizedekkel később, elvittem egy ötvösművész restaurátorhoz, és kiderült, hogy valódi érték: valamikor a 19. század elején készült. Lényeg a lényeg, hogy 1956. november 20-án útnak indultam.

GOND NÉLKÜL MENT MINDEN?

Természetesen nem. A bátyám iránymutatása szerint lementem a Templom terre, hogy találkozzak azzal a fiatal párral, amely nyugatra kalauzol. Az aktatáskámban némi pénz meg egy napi étel volt, igazolvány és ruha semmi, a zsebemben meg két kis fecni, egyikre a bátyám amerikai címe, a másikra egy innsbrucki cím volt felírva, ahol ő a kimenetele után teológiát tanult. A téren találtam is egy fiatal házaspárt, és mindenféle kérdés és névváltás nélkül gyorsan mellé szegődtem. Előbb a nyugat felé tartó, már üres élelemszállító teherautókra akartunk felkapaszkodni, de egyik sem állt meg. Ezért a javaslatomra elgyalogoltunk a budafoki vasútállomásra, onnan fehérvári átszállással Szombathelyre utaztunk, majd újra gyalog mentünk a határ felé. November 21-én, éjfél után harmincöt perccel értünk át Ausztriába. A csavar a dologban, hogy nyolc évvel később, véletlenül derült ki, hogy ez a fiatal pár nem az volt, amellyel a bátyám megegyezett, az el sem ment a találkozóra. Vagyis a gondviselés már az

első lépéseimnél jelét adta annak, amit később olyan sokszor megtapasztaltam: rendületlenül velem van, őriz engem.

AUSZTRIÁBÓL AZTÁN MÁR EGYENES VOLT AZ ÚT AZ EGYESÜLT ÁLLAMOKBA?

Még mindig nem. Az osztrákoknál egyik táborból a másikba kerültem, aludtam ferencces kolostorban, sporttáborban, családoknál. Végül egy borzalmas, zsúfolt grazi gyűjtőhelyre kerültünk, ahol a földre leterített szalmán feküdtünk egymás hegyén-hátán sok százan, ezért elhatároztam, hogy Amerika ide vagy oda, én nem várok tovább semmilyen engedélyre, amilyen gyorsan csak lehet, elmegyek onnan. Így kötöttem ki Svájcban, ahol újból jöttek a menekülttáborok, a kaszárnyák, minket, fiatalabbakat meg próbáltak családoknál elhelyezni. Engem egy híres genfi ügyvéd szemelt ki magának, egy darabig nála is laktam. Ez is nagyon érdekes történet egyébként. Az ügyvéd Zürichben élő szülei korábban szintén befogadtak egy menekültet, egy orosz forradalmárt, akinek a neve Vlagyimir Iljics Uljanov, vagy ahogy a világ ismeri, Lenin volt. A fiuk negyven évvel később pedig éppen egy kommunizmus elől futó fiatalembernek adott menedéket. Már régen Amerikában éltem, amikor az ügyvéd halála után megtudtam róla egy szörnyű dolgot: nem véletlenül bóklászott ott a család nélkül kóborló magyar gyerekek körül, számontartott pedofil volt, börtönbe is került emiatt. Érdekes, de engem mintha tisztelt volna, legalábbis egy ujjal sem nyúlt hozzám soha. Sőt elvitt nyaralni, Palma de Mallorcában töltöttük az 1957-es húsvétot, és beíratott az egyik híres svájci magániskolába, Európa egyik legrégebbi gimnáziumába is. Hogy ezt az egészet ép testtel-lélekkel megúsztam, szintén a sokat emlegetett gondviselés számlájára írható.

VÉGÜL FRANCIAORSZÁGON ÉS SPANYOL-ORSZÁGON KERESZTÜL ÉRKEZETT MEG NEW YORK-BA 1957. DECEMBER 30-ÁN. VÁRTA AZ AMERIKAI ÁLOM?

Egész pontosan nem várt senki. Aznap a megbeszéltek szerint a bátyámnak kellett volna elém jönni a reptérre, izgultam is nagyon, tíz év elteltével megismerem-e egyáltalán. Ő viszont valamiért nem érkezett meg, én meg ott álltam tizenhat évesen a világ egyik legnagyobb városában nulla nyelvismerettel, csak annyit tudtam,

hogy a manhattani St. George hotel negyedik emeletén kell lennem négy órákor. Ahogy ott lézengtem tanácstalanul, egy fiatalember oda-lépett hozzám, és megkérdezte magyarul, hogy segíthet-e. Kitöltötte a belépési papírjaimat, ez az irat ma is megvan, kifizette a taxit előre, és elküldött a szállodába. A slusszpoén, hogy az őrangyalom egy arab férfi képében jelent meg, aki valamikor a Budapesti Műszaki Egyetemen tanult, ezért beszélt jól magyarul. A hotelban aztán már várt a bátyám, és néhány nap múlva New Yorkból Dallasba repültünk. Ott működött és működik ma is a negyvenes években a kime-nekített magyar szerzetesek létrehozta dallasi Miasszonyunk ciszterci apátság, ahol ő is lakott.

ÉS A SZERZETESEK RÖGTÖN BEFOGADTÁK MAGUK KÖZÉ?

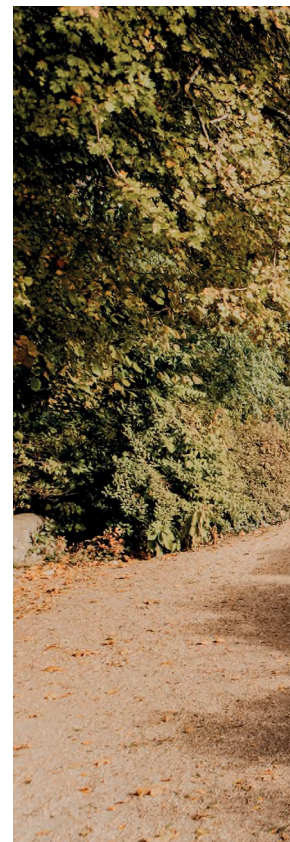
Nem, dehogy. Különbőféle amerikai családokhoz kerültem. Előbb állami iskolába jártam, majd a jezsuitákhoz, közben megtanultam szépen angolul, és igyekeztem minél hamarabb a saját lábamra állni. Délutánonként fűszerüzletben dolgoztam, így egy idő után ki tudtam venni egy lakást. A fizetésemből még a nagy álmom-ra, egy 1950-es évjáratú, használt Chevrolet kabrióra is futotta, aminek révén meredeken nőtt a népszerűségem a hölgyek körében. Leérettségiztem, és ösztöndíjat kaptam a dallasi katolikus egyetemre. A testvéremet leszámítva ott találkoztam igazából a ciszterci atyákkal, mert ők is az intézmény alapítói közé tartoztak. Elsőéves koromban határoztam el, hogy magam is belépek a rendbe.

EZEK SZERINT NEM A BÁTYJA PÉLDÁJA VEZETTE?

Nem, sőt. Mondta nekem, hogy nagyon örül a döntésemnek, de miatta ne csináljam, mert úgy az egész elhatározásom semmit nem fog érni.

MI VOLT AZ OK, AMIÉRT EGY KALANDOS ÉLETŰ, SÁRMOS, AZ AMERIKAI BARÁTNŐJÉVEL MÁR-MÁR A HÁZASSÁGRA KÉSZÜLŐ, KABRIÓTULAJDONOS FIATALEMBER HIRTELEN ÚGY DÖNTÖTT, HOGY AZ EGYHÁZNAK SZENTELI AZ ÉLETÉT?

Kiskorom óta vallásosan éltem. Az egész családom hitű katolikus volt, és én is eléggé buzogtam e téren, korán elkezdtem például ministrálni. Emellett világeletemben tanár akartam lenni. Az egyetem első évében pedig valahogy fokozatosan elkezdett kikristályosod-

ni bennem, hogy a sima tanárság nekem nem elég, még annál is többet szeretnék: szerzetesként tanítani. És sikerült. Idén hatvan éve, hogy felvettek a rendbe, közel ötven éven át oktattam latint és franciát, ebből tizenöt évig iskolaigazgató is voltam.

MÉGHOZZÁ DALLAS MA IS EGYIK LEGJOBB GIMNÁZIUMÁBAN, A CISTERCIAN PREPARATORY SCHOOL-BAN, AMELYET A SAINT LOUIS-I ANGOL BENCÉSEK ISKOLÁJÁNAK MINTÁJÁRA A KINTI MAGYAR CISZ-

TERCI SZERZETESEK ALAPÍTOTTAK A KLASSZIKUS EURÓPAI GIMNÁZIUM ÉS AZ AMERIKAI IGÉNYEK ÖTVÖZETEKÉNT. MILYEN VOLT OTT AZ ÉLET?

Nagyon jó, és most is az. Az első két osztály 1962-ben indult. Akkor még az Orsolya-rendi apácák épületében tartottuk az órákat, amíg két év alatt fel nem épült a sajátunk. Az első időkben, mivel az amerikai iskolarendszert kevésbé ismertük, elég nehezen ment a munka, de amikor egy új, fiatal igazgatónk lett, emelkedni kezdett a színvonal, és a fegyelmezővel

sincs problémánk évtizedek óta. Igaz, ide nem a problémás, hanem többségében jól szituált, felső középosztálybeli gyerekek járnak. Ez nyilván könnyebbség a tanári karnak, mindamellet nagyok az elvárások velünk szemben: alapvető a magas szintű szakmai felkészültség és a civil pedagógusok számára is a feddhetetlen keresztény életvitel. Ma ott tartunk, hogy ebben a tisztán fiúiskolában háromszázhatvan diákunk van, huszonhárom százalékuk ösztöndíjas, őket tizenhat ciszterci és harminckét civil tanár oktatja, neveli. A tandíjból és az öregdiákok segítségével infrastruktúráisan is rengeteget fejlődünk, felépült például a Természettudományok Háza, az apátság templom, a könyvtár, a Képzőművészetek Háza. És ami nagyon fontos és hasznos, két sportszarnokunk és két remek sportpályánk is van.

EZ ADTA AZ IHLETET ARRA, HOGY ÖTVENÖT ÉVESEN ELKEZDJEN FUTNI? MÉGHOZZÁ NEM IS AKÁRMEKKORA TÁVOKAT, HISZEN ELŐBB A MARA-

TONT, MAJD AZ ULTRAMARATONT IS TÖBBSZÖR TELJESÍTETTE, GYAKRAN A DIÁKJAI KÍSÉRETÉBEN.

Mindig azt gondoltam magamról, hogy jó atléta vagyok, még ha az általános iskola után a folyamatos munka és tanulás miatt teljesen elmaradt is az életemből a sport. Ötvenöt éves voltam, amikor lemondtam az igazgatóságról, és rájöttem, hogy az íróasztal mögött bizony alaposan eltunyultam, és meg is híztam. Az iskolai futópályán kezdtem róni a köröket, biztos jót nevetett rajtam, aki az első napokban látta, hogy még a száz métert is milyen szenvedve teszem meg. De nem adtam fel, minden egyes nap újra kimentem, és az egyben megtenni képes kilométerek számával párhuzamosan az önbizalmam is egyre nagyobb lett. Két év alatt jutottam el az első maratonig, a texasi Fort Worth-ben futottam le 1998-ban. A célba érkezéskor folytak a könynyeim. Olyan euforikus érzés töltött el, hogy újra és újra meg akartam tapasztalni, persze már növelve a tétet, így jött be a képbe kicsivel később az ultramaraton is.

„Igaz hit nélkül, elpuhult testtel, szürke arccal és lógó orral nem lehet követőket szerezni”

EZEK SZERINT A FUTÁS OLYAN, MINT AZ IMA: MEGTISZTÍJA ÉS FELSZABADÍTTJA A LELKET?

Akár. De én nem csak ezért szeretem. Több okból futok. Azért, hogy egészséges maradjak. Hogy megismerjem és folyamatosan tágítsam a határait. Hogy tanárként példát mutassak a fiataloknak: a szerzetes is ember, nem nézhet lehunytt szemmel az égre.

IDÉN ÜNNEPELTE A NYOLCVANADIK SZÜLETÉSNAPOJÁT. MÉG MINDIG MENNE A MARATON?

Sajnos köszvényem van, így kénytelen vagyok kihagyni akár hónapokat is. Ha éppen jó állapotban vagyok, a zirci arborétumban szoktam futni öt kilométert. Sajnos idén júniusban, alkonyatkor nekirohantam egy fának, agyrázkódást kaptam, és több öltéssel varrták össze a homlokomat. Ha tavaszra újra tudom építeni a kondimat, azért csak nekiállok megint.

MERTHOGY EGY IDEJE ISMÉT MAGYARORSZÁGON ÉL, A ZIRCI CISZTERCI APÁTSÁG PERJELEKÉNT.

A SZÍVE OLY SOK ÉV UTÁN HAZAHÚZTA?

Amikor 1996-ban lemondtam az iskolaigazgatóságról, kértem az előljáróimat, hogy legalább fél évre engedjenek haza. Ekkor azonban osztályfőnökként még nagy szükség volt rám, így elfogadtam a nyolcéves beosztást, és 2004-ben leérettségiztettem harminc fiatalembert. Utána megint feltettem ugyanezt a kérdést, és hasonló választ kaptam. Kaptam egy immár negyvenkét fős osztályt, amelynek tagjait szintén egytől egyig sikeresen leérettségiztettem. 2012-ben végül csoda történt, az előljáróm maga ajánlotta fel a hazautat. A zirci apátságban kellett egy friss ember, így boldogan elfogadtam a kolostori perjelséget három évre, majd jelentkeztem önkéntesnek még háromra. Hogy mi lesz ezután, nem tudom. Szeretek Magyarországon lenni, de szeretem Dallast is,

mégiscsak hatvan évet töltöttem kint, rengeteg barátom vár vissza.

ÉS A CISZTERCIKRE HOL VÁR NAGYOBB JÖVŐ?

Bár világszerte csökken a kolostorok és a szerzetesek, így a ciszterciek száma is, Amerikában még mindig elfogadható a helyzetünk. Itthon viszont nagy a baj, rohamtempóban öregszünk, és alig akad új belépő. Az én feladatomból ezért, amire a Rómában tartózkodó generálisunk határozottan felszólított, hogy verbuváljak fiatalokat. Ez olyan kihívás, amelyet egyszóval nem tudok teljesíteni. Én csak mintát tudok adni a saját életemmel. Járom az iskolákat, előadást tartok. Most éppen Egerből jövök, ahol a legrégebbi, háromszáz éves gimnáziumunkban meséltem el a rengeteg történetemből néhányat. A gyerekekkel való találkozások nem lehet megspórolni. Hogy jönne meg a kedvük bármihez, ha nem látnák testközelből, hogy a ciszterci szerzetes is ember, még hozzá jókedvű és boldog ember? „S ha világot gyűjtának, nem rejtik a véka alá, hanem a tartóra teszik, hogy mindenkinek világítson a házban” – így mondja a *Szentírás* is. Igaz hit nélkül, elpuhult testtel, szürke arccal és lógó orral nem lehet követőket szerezni. ■